

УДК 338.12:621
JEL Classification: A 200, B 290, M 200

DOI: 10.37332/2309-1533.2020.1-2.17

Сабадаш Л.О.,
аспірант*,
Харківський національний
університет імені Семена Кузнеця

ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Sabadash L.O.,
postgraduate student,
Simon Kuznets Kharkiv
National University of Economics

ASSESSMENT OF FACTORS INFLUENCING THE ECONOMIC STABILITY OF AN ENTERPRISE IN CRISIS CONDITIONS

Постановка проблеми. Проблема оцінювання факторів економічної стійкості та пошуку шляхів мінімізації їх негативного впливу є складним та комплексним завданням. Будь-яке підприємство, незалежно від форми власності – це відкрита система, що веде господарську діяльність у межах впливу багатьох факторів. Деякі фактори створюють певні умови та можливості, своєчасне використання яких дозволить підвищити економічну стійкість підприємства. Інші ж фактори, навпаки, несуть загрози не лише економічній стійкості, а й існуванню підприємства в цілому. Тому мінімізація таких загроз є першочерговою метою для ефективного управління. До того ж ситуація ускладнюється, коли в дію вступають кризові умови, які можуть носити як внутрішній, так і зовнішній характер. Це може спричинити два варіанти розвитку подій: ліквідація підприємства або подолання кризових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінювання факторів впливу на економічну стійкість виступає основою досліджень таких провідних вчених, як: О. В. Ареф'євої [1], Л. М. Малярець [2], Т. А. Д'якової [3], Ю. В. Антропова [4], А. Ш. Шовкопляс [5] та ін. Але дані дослідження спрямовані на збереження існуючого стану економічної стійкості та закріплення цього стану в майбутньому. Однак не до кінця дослідженим є аспект забезпечення економічної стійкості в кризових умовах.

Постановка завдання. Мета дослідження – оцінювання і аналіз факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на економічну стійкість підприємства в кризових умовах та визначення серед них позитивних й негативних, дестабілізуючих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безумовно, ефективність забезпечення економічної стійкості залежить від впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які взаємодіють між собою. Адже підприємство не може функціонувати на ринку самостійно, воно взаємопов'язане з усіма його частинами та зазнає безперервного впливу не лише з боку державної політики, а й світової. Звичайно, передбачити деякі процеси зовнішнього середовища інколи неможливо через його надзвичайну мінливість і складність. Стосовно впливу внутрішнього середовища варто зазначити, що будь-які негаразди в рівні економічної стійкості підприємства зачасту з'являються саме під впливом внутрішніх факторів.

Оцінювання впливу факторів на економічну стійкість підприємства розпочнемо із факторів зовнішнього середовища. Таке оцінювання здійснюється через складну багаторівневу структуру показників, які різним чином впливають на його господарську діяльність.

Вчені стверджують, що інколи кризових умов в розвитку підприємства неможливо уникнути. Вони виникають як об'єктивні явища, що відтворюють циклічний характер розвитку соціально-економічних систем. В основному такі кризові умови виникають саме під дією зовнішніх факторів, на які підприємство не може вплинути. Поряд з цим існує низка факторів зовнішнього середовища, які прямо або опосередковано можуть чинити вплив на економічну стійкість підприємства. Однак важливо виокремити найважливіші з них, які містять комплексну інформацію про зовнішнє середовище.

Під час аналізу зовнішніх факторів варто звернути увагу на державну політику, як на вагомий елемент впливу. Адже прийняття неочікуваних нормативно-правових актів, часта зміна податкової, митної, фінансової системи ускладнює швидкість реагування підприємства на ці зміни. А розхитана ситуація та неясність у принципах застосування оновлених державних норм вибиває підприємство із

* Науковий керівник: Малярець Л.М. – д-р екон. наук, проф.

колії стабільного розвитку. Тому ефективно забезпечення економічної стійкості повинно базуватися та пристосовуватись до змін у державному регулюванні.

Отже, найвагомими показниками, які відображають вплив зовнішнього середовища на економічну стійкість, виступають: номінальний ВВП, державний борг, рівень безробіття, експорт та імпорт товарів та послуг, прямі інвестиції в Україну, середня зарплата, обсяг реалізованої промислової продукції, заборгованість із виплати зарплати, золотовалютні резерви України.

Номінальний ВВП обчислюється у фактичних цінах поточного року. Його особливістю є те, що він змінюється порівняно з попереднім періодом не тільки внаслідок зміни фактичних обсягів виробництва, а й за рахунок зміни рівня цін. Значення індексу зміни номінального ВВП залежить від «кошика» товарів та послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [6] упродовж двадцяти років визначає споживчий кошик українця і мінімальний прожитковий рівень, з яким пов'язані всі виплати й соціальні стандарти.

Варто зазначити, що міжнародні резерви України за результатами 2018 року зросли на 10,6% і на 01 січня 2019 року сягнули 20,8 млрд дол. США (в еквіваленті). Такий обсяг резервів сягнув п'ятирічного максимуму – востаннє такий рівень резервів був зафіксований аж у жовтні 2013 року. Збільшити міжнародні резерви вдалося насамперед завдяки отриманню Україною зовнішнього фінансування та купівлі Національним банком надлишку валюти на міжбанківському ринку.

На економічну стійкість підприємства впливає обсяг реалізованої промислової продукції. Цей показник чинить вплив на конкурентні позиції підприємства в цій галузі. Адже ключовою ціллю діяльності підприємства є отримання прибутку. Звичайно, це неможливо без успішної реалізації виготовленої продукції. В масштабах країни цей показник впливає на суму податкових надходжень до бюджету. Показник обсягу реалізованої продукції перетікає в наступні не менш важливі показники економічної стійкості – експорт та імпорт товарів та послуг. Ці показники характеризують затребуваність продукції поза межами України та, відповідно, у самій державі.

Не менш важливими факторами економічної стійкості є рівень безробіття, середня зарплата та заборгованість із виплати заробітної плати. Адже вони докладно характеризують соціальну частину зовнішнього середовища. Це не лише вплив на формування кадрового складу підприємства, а й можливість спрогнозувати податкове навантаження на фонд оплати праці підприємства. Принагідно зазначимо, що державними законодавчими актами вжито заходів стосовно збільшення середньої заробітної плати. Так, починаючи з 01.01.2017 року, ст. 3¹ Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [7] передбачено, що розмір зарплати працівника за повністю виконану місячну норму праці не може бути нижчим за мінізарплату (МЗП), тобто в 2017 році – 3200,00 грн; в 2018 році – 3723,00 грн; в 2019 році – 4173,00 грн; в 2020 році – 4723,00 грн. Отже, за виконану роботу працівник повинен отримати зарплату не менше її мінімального розміру, яка обрахована пропорційно його зайнятості.

Також держава реалізує політику стосовно скорочення рівня безробіття. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 31 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI [8] з метою додаткового стимулювання мотивації до праці й матеріальної підтримки безробітних та інших категорій осіб передбачено виконання ними на добровільних засадах громадських робіт – виду суспільно корисних оплачуваних робіт в інтересах територіальної громади. З особами, направленими на виконання суспільно-корисних робіт, укладаються строкові трудові договори, вони мають право на всі законодавчі трудові гарантії (відпустку, оплату днів тимчасової непрацездатності, компенсацію невикористаної відпустки тощо).

Отже, оцінювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну стійкість доцільно проводити за такими показниками: x_1 – номінальний ВВП (млн грн), x_2 – державний борг (млн грн), x_3 – рівень безробіття (%), x_4 – експорт товарів та послуг (млн грн), x_5 – імпорт товарів та послуг (млн грн), x_6 – прямі інвестиції в Україну (млн дол. США), x_7 – середня зарплата (грн), x_8 – обсяг реалізованої промислової продукції (млн грн), x_9 – заборгованість із виплати заробітної плати (млн грн), x_{10} – золотовалютні резерви України (млн грн).

Щодо показників, які відображають вплив внутрішнього середовища, то їх доцільно розділити на три складових: фінансову, виробничо-господарську та інвестиційну [9]. Варто зазначити, що виробничо-господарські фактори є найвагомим серед низки існуючих факторів, адже економічний результат, екологічний збиток залежать саме кількості та якості виробленої продукції чи наданих послуг підприємством. Безумовний вплив на ефективність забезпечення економічної стійкості в частині виробничо-господарських факторів здійснює організаційно-структурний чинник, який характеризується рівнем кваліфікованості персоналу, загальною стратегією розвитку підприємства, інтелектуальним потенціалом підприємства, продуктивністю праці, організаційною структурою та методами управління.

Фінансовий фактор впливу внутрішнього середовища представляє собою наявність всіх фінансових резервів, залучених коштів та рівень прибутковості діяльності підприємства. Рівень

ефективності забезпечення економічної стійкості залежить у значній мірі від умілого управління фінансовими ресурсами.

Роль інвестиційної діяльності у забезпеченні економічної стійкості полягає у заміщенні спрацьованих чинників виробництва й тим самим підтримці стабільності надходження в господарський обіг насамперед відтворювальних ресурсів, а також створення нових можливостей для росту й збільшення фінансів підприємства.

Отже, система показників, яка відображає фактори внутрішнього середовища має містити такі показники:

1) фінансові: x_1 – валовий прибуток, x_2 – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, x_3 – коефіцієнт оборотності власного капіталу, x_4 – коефіцієнт поточної ліквідності (або покриття), x_5 – коефіцієнт абсолютної ліквідності, x_6 – коефіцієнт швидкої ліквідності, x_7 – коефіцієнт маневреності власного капіталу, x_8 – коефіцієнт концентрації позикового капіталу, x_9 – коефіцієнт фінансової автономії, x_{10} – коефіцієнт фінансової стійкості, x_{11} – вартість чистих активів, x_{12} – коефіцієнт мобільності активів, x_{13} – період окупності активів (роки), x_{14} – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, x_{15} – строк погашення дебіторської заборгованості (дні), x_{16} – рентабельність власного капіталу (%);

2) виробничо-господарські: x_{17} – витрати на оплату праці, x_{18} – фондівіддача, x_{19} – рентабельність продажів по чистому прибутку (%), x_{20} – ресурсівіддача, x_{21} – коефіцієнт оборотності виробничих запасів, x_{22} – коефіцієнт зносу основних засобів, x_{23} – період одного обороту запасів (днів), x_{24} – фінансовий результат від звичайної діяльності, x_{25} – прибуток від реалізації продукції, x_{26} – рентабельність продажів (%), x_{27} – рентабельність витрат (%), x_{28} – витрати на 1 грн реалізованої продукції (коп.), x_{29} – коефіцієнт оборотності готової продукції, x_{30} – тривалість операційного циклу, x_{31} – середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, x_{32} – питома вага працівників віком до 50 років в загальній їх чисельності, x_{33} – питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію у поточному році в загальній їх чисельності, x_{34} – коефіцієнт звільнення кадрів;

3) стійкість, що забезпечується інвестиційною діяльністю: x_{35} – середньорічна кількість акцій, x_{36} – чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію, x_{37} – дивіденди на одну просту акцію, частина внесків учасників у структурі власного капіталу, x_{38} – частина вилученого капіталу у структурі власного капіталу, x_{39} – коефіцієнт реінвестування.

Для визначення найвпливовіших факторів внутрішнього середовища за трьома складовими (фінансовою, виробничо-господарською та інвестиційною) слід використати метод головних компонент, оскільки він дозволяє виділити нові узагальнені змінні – компоненти, які знижують розмірність початкової системи показників та утворюють ортогональну систему компонент, в якій дисперсії характеризують статистичні властивості цих компонент. Реалізація методу головних компонент в середовищі статистичного пакета Statgraphics Centurion дозволила отримати такі рівняння перших компонент за кожною складовою, оскільки саме вони пояснюють основне змінення показників економічної стійкості згідно величини їх відносного вкладу (K) в загальну дисперсію всіх ознак:

фінансова складова

$$C_{1\phi} = 0,2619 x_1 + 0,2887 x_{10} + 0,3322 x_{11} + 0,2491 x_{12} + 0,1075 x_{13} - 0,2642 x_{14} + 0,2802 x_{15} - \\ - 0,1649 x_{16} + 0,3222 x_2 - 0,2769 x_3 + 0,3052 x_4 + 0,3113 x_5 - 0,2245 x_6 + 0,1486 x_7 - 0,0040 x_8 + \\ + 0,2136 x_9, \quad KSS = 53,608 \%,$$

виробничо-господарська складова

$$C_1 = 0,2603 x_{17} - 0,1655 x_{18} + 0,049 x_{19} - 0,172 x_{20} - 0,2851 x_{21} - 0,2077 x_{22} + 0,2810 x_{23} + \\ + 0,2793 x_{24} + 0,2820 x_{25} + 0,2524 x_{26} + 0,2516 x_{27} - 0,2524 x_{28} - 0,1343 x_{29} + 0,0496 x_{34} + \\ + 0,2812 x_{30} + 0,2358 x_{31} - 0,2895 x_{32} - 0,2867 x_{33},$$

$$KSS = 62,684 \%$$

інвестиційна складова

$$C_{1i} = 0,5256 x_{35} + 0,5271 x_{36} - 0,1613 x_{37} - 0,5334 x_{38} - 0,2897 x_{39} + 0,2271 x_{40},$$

$$KSS = 49,86 \%$$

Аналіз коефіцієнтів в кожному з рівнянь дозволив вибрати лише найвпливовіші показники економічної стійкості та продовжити цей аналіз обчисленням факторного аналізу, оскільки завдяки цьому методу надається можливість побудувати найбільш інформативний простір узагальнених ознак (латентних факторів), який найкраще пояснює змінення початкових ознак (показників). Отже, рівняння перших латентних факторів кожної із складових економічної стійкості мають вигляд:

для фінансової складової

$$F_{1\phi} = 0,6273 x_1 + 0,8138 x_2 - 0,5625 x_3 + 0,9142 x_4 + 0,6426 x_5 + 0,9666 x_{10} + 0,7906 x_{11} + 0,3328 x_{12} - 0,2508 x_{14} + 0,3138 x_{15}, \quad KSS = 73,359 \%,$$

для виробничо-господарської складової

$$F_{1vg} = 0,8534 x_{17} + 0,9671 x_{25} + 0,9105 x_{26} + 0,0900 x_{27} + 0,9308 x_{30} - 0,9699 x_{32} - 0,9499 x_{33}, \quad KSS = 85,896 \%,$$

для інвестиційної складової

$$F_{1i} = 0,9034 x_{35} + 0,9205 x_{36} - 0,9201 x_{38} - 0,4925 x_{39} + 0,4323 x_{40}, \quad KSS = 58,791 \%.$$

Саме за цими першими латентними факторами рекомендується розпочати встановлення позитивних та дестабілізуючих факторів внутрішнього середовища. Спочатку розглянемо вплив перших латентних факторів кожної зі складових економічної стійкості на рівні їх інтегральних показників, загальний рівень та структуру економічної стійкості [9]. Отже, маємо такі рівняння залежностей:

для фінансової складової

$$I_1 = \frac{1}{3,2706 - 0,2217 F_1}, \quad R^2 = 0,2928,$$

$$I = \frac{1}{3,4666 - 0,1889 F_1}, \quad R^2 = 0,2985,$$

$$Ic = \frac{1}{1,9383 - 0,0020 F_1}, \quad R^2 = 0,0104,$$

для виробничо-господарської складової

$$I_2 = \frac{1}{3,1952 - 0,1290 F_1}, \quad R^2 = 0,2586,$$

$$I = \frac{1}{3,4666 - 0,1859 F_1}, \quad R^2 = 0,354,$$

$$Ic = \frac{1}{1,9383 + 0,00002 F_1}, \quad R^2 = 0,00,$$

для інвестиційної складової

$$I_3 = \frac{1}{4,1239 - 0,4884 F}, \quad R^2 = 0,4026,$$

$$I = \frac{1}{3,467 - 0,443 F}, \quad R^2 = 0,4816,$$

$$Ic = \frac{1}{1,9383 - 0,0024 F}, \quad R^2 = 0,0046.$$

Таким чином, рівні інтегральних показників складових економічної стійкості та загальний рівень і рівень структури залежить більше від латентного фактору інвестиційної складової. При цьому слід зазначити, що цей фактор та фактори інших складових майже не впливають на рівень структури економічної стійкості.

Для визначення позитивного чи негативного впливу частинних показників на рівні їх інтегральних показників, загальний рівень та структуру економічної стійкості слід обчислити регресійні залежності цих інтегральних показників від частинних. Так, для фінансової складової ці регресійні залежності мають вигляд:

$$I_1 = 0,0410 + 1,8821 E-7 x_2 - 8,1403 E-8 x_{11}, \quad R^2 = 0,6282, \quad F = 6,76,$$

$$I = 0,0216 + 1,8713 E-7 x_2 - 8,2728 E-8 x_{11}, \quad R^2 = 0,5908, \quad F = 5,78,$$

$$Ic = 0,8003 + 9,4514 E-9 x_2 - 0,4307 x_{10} - 0,0494 x_{12} + 0,0013 x_{15},$$

$$R^2 = 0,9436, \quad F = 25,11.$$

Отже, на рівні інтегральних показників позитивно впливає коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості та негативно – показник вартості чистих активів. Слід детально розглянути вплив цих показників в динаміці та як вони забезпечують економічну стійкість в часі на основі обчислення рівняння регресій від лагових цих змінних. На рівень виробничо-господарської складової та загальний рівень економічної стійкості частинні цієї складової не впливають, але вони істотно впливають на структуру:

$$I_c = 1,3883 - 0,0115 x_{26} + 0,0042 x_{27} - 0,0002 x_{30} - 0,0214 x_{33} ,$$

$$R^2 = 0,8043 , F = 6,17 .$$

На рівень інвестиційної складової та загальний рівень економічної стійкості, рівень її структури частинні показники цієї складової зовсім не впливають. Отже, для підтвердження позитивності чи негативності дії впливових факторів внутрішнього середовища рекомендується обчислювати регресійні залежності із лаговими змінними. Обчислення показали, що на рівень фінансової складової економічної стійкості впливає як поточний стан оборотності кредиторської заборгованості, так і минулі стани, що підтверджується моделлю з лаговими змінними: $I_1 = -0,0204 + 1,9422 E-7 x_{2,12} - 3,6360 E-7 x_{2,13} + 1,4708 E-7 x_2 , R^2 = 0,8483$. Також минулі стани оборотності кредиторської заборгованості впливають і на загальний рівень економічної стійкості підприємства та її структуру:

$$I = -0,0998 + 2,1573 E-7 x_{2,12} - 3,8944 E-7 x_{2,13} + 1,5113 E-7 x_2 , R^2 = 0,8106 ,$$

$$I_c = 0,4984 + 1,4570 E-8 x_2 - 1,3828 E-8 x_{2,11} , R^2 = 0,6769 .$$

Отже, важливим фактором фінансової складової забезпечення економічної стійкості є відсутність простроченої кредиторської заборгованості. Також важливо збільшувати роботу підприємства на умовах передоплати з боку постачальників та підрядників. Це буде ознакою покращення загальноекономічної ситуації та стану ринку і, звичайно, платоспроможності контрагентів підприємства по конкретній галузі господарства.

На структуру економічної стійкості позитивно впливає строк погашення дебіторської заборгованості (дні) та його попередні стани, а саме:

$$I_c = 0,6026 + 0,0022 x_{15} - 0,00198 x_{15,12} - 0,0025 x_{15,13} , R^2 = 0,8789 .$$

Звідси маємо, що збільшення показника є бажаним для підприємства, так як означає, що воно використовує фінансові ресурси постачальників і підрядників протягом більш тривалого періоду часу. Це, в свою чергу, дозволяє знизити розмір позикового капіталу.

Обчислення також свідчать, що на рівень фінансової складової та загальний рівень економічної стійкості негативно впливає тільки поточний стан вартості чистих активів і не впливають минулі стани:

$$I_1 = \frac{1}{1,2793 + 8,9751 E_6/x_{11}} , R^2 = 0,6069 , I = \frac{1}{1,7834 + 7,5866 E_6/x_{11}} , R^2 = 0,6088$$

На структуру економічної стійкості також негативно впливають фактори мобільності активів та оборотності дебіторської заборгованості. Фактор мобільності активів негативно впливає на структуру економічної стійкості тільки в поточному стані, минулі його стани зовсім не впливають:

$$I_c = \sqrt{0,1946 + \frac{0,051}{x_{10}}} , R^2 = 0,0971 .$$

Фактор оборотності дебіторської заборгованості негативно впливає на структуру економічної стійкості тільки в поточному стані, минулі його стани зовсім не впливають:

$$I_c = \frac{1}{1,951 - 0,0027 x_{12}^2} , R^2 = 0,0023 .$$

На структуру економічної стійкості підприємства впливають фактори виробничо-господарської складової, а саме: позитивно впливає рентабельність витрат, а негативно впливають – рентабельність продажів, тривалість операційного циклу та питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію у поточному році в загальній їх чисельності. Рентабельність витрат позитивно впливає на структуру економічної стійкості лише в поточному періоді і не впливає в минулих:

$$I_c = \sqrt{0,2504 + \frac{0,7529}{x_{27}}} , R^2 = 0,1243 .$$

На структуру економічної стійкості негативно впливають поточний стан рентабельності продажів

$$(x_{26}): I_c = \sqrt{0,2429 + \frac{0,7529}{x_{26}}}, R^2 = 0,1243 .$$

На структуру економічної стійкості також негативно впливає поточний стан тривалості операційного циклу (x_{30}). Цей негативний вплив здійснюється і на наступні рівні економічної стійкості, про що свідчить лагова змінна:

$$I_c = 0,523 - 0,00013 x_{30} + 0,00014 x_{3011}, R^2 = 0,6992 .$$

Негативно впливає на структуру економічної стійкості і поточний стан питомої ваги працівників, які підвищили кваліфікацію у поточному році в загальній їх чисельності (x_{33}):

$$I_c = \frac{1}{2,0757 - \frac{4,054}{x_{33}}}, R^2 = 0,0289 .$$

Для продовження вивчення впливу факторів на інтегральні показники складових економічної стійкості підприємства та загальний рівень і її структуру слід обчислити регресійні залежності цих показників від факторів зовнішнього середовища. Спочатку доцільно визначити сумісний вплив факторів зовнішнього середовища на рівні стійкості підприємства, для цього необхідно виявити латентні фактори за допомогою факторного аналізу:

$$F_{13C} = 0,9066 X_1 - 0,3479 X_{10} + 0,8076 X_2 + 0,3293 X_3 + 0,9041 X_4 - 0,9275 X_5 - \\ - 0,3239 X_6 + 0,8954 X_7 + 0,9472 X_8 + 0,4360 X_9, \quad KSS = 81,543 \%,$$

$$F_{23C} = 0,4167 X_1 - 0,8074 X_{10} + 0,5676 X_2 + 0,8413 X_3 + 0,4198 X_4 - 0,3679 X_5 - \\ - 0,9157 X_6 + 0,4239 X_7 + 0,2676 X_8 + 0,8421 X_9, \quad KSS = 11,869 \%.$$

Аналіз факторних навантажень F_{13C} свідчить, що першим латентним фактором є обсяг реалізованої промислової продукції, а другим – номінальний ВВП, третім – експорт товарів та послуг, четвертим – середня зарплата, п'ятим – державний борг, шостим – заборгованість із виплати заробітної плати, сьомим – рівень безробіття, восьмим – прямі інвестиції в Україну, дев'ятим та десятим – золотовалютні резерви України та імпорту товарів та послуг відповідно.

Аналіз факторних навантажень F_{23C} свідчить, що першим латентним фактором є заборгованість із виплати заробітної плати, а другим – рівень безробіття, третім – золотовалютні резерви України, четвертим – середня зарплата, п'ятим – номінальний ВВП, шостим – державний борг, сьомим – експорт товарів та послуг, восьмим – обсяг реалізованої промислової продукції, дев'ятим та десятим – імпорту товарів та послуг і прямі інвестиції в Україну відповідно.

Для визначення впливу цих латентних факторів, що акумулюють дію основних макроекономічних факторів в Україні, на кожну складову економічної стійкості підприємства слід обчислити багатфакторні регресійні моделі:

$$I_1 = 0,4072 - 0,0726 F_1 + 0,109 F_2, R^2 = 0,667 ;$$

$$I_3 = 0,3249 - 0,0778 F_1 + 0,116 F_2, R^2 = 0,6608 ;$$

$$I = 0,3704 - 0,075 F_1 + 0,11 F_2, R^2 = 0,6611 .$$

Отже, на фінансову та виробничо-господарську складові та загальний рівень економічної стійкості підприємства макроекономічні фактори впливають, а на інвестиційні та структуру економічної стійкості вони не впливають. Для детального дослідження цього впливу слід обчислити регресійні моделі залежності від безпосередньо цих макроекономічних факторів:

$$I_1 = -0,9755 + 0,00002 X_{10} - (5,39 E - 7) \cdot X_2 - 0,2452 X_3 + 0,000001 X_5 + \\ + 0,0000011 X_8, R^2 = 0,9611 ,$$

$$I_2 = -0,9632 + 0,00003 X_{10} - (9,023 E - 7) \cdot X_2 - 0,2372 X_3 + (7,37 E - 7) X_8, \\ R^2 = 0,908 ,$$

$$I_3 = -0,983 + 0,000018 X_{10} - 0,2602 X_3 + 0,0000025 X_4 + 0,0000014 X_8, \\ R^2 = 0,8353 ,$$

$$I = 0,7864 + 0,000018 X_{10}, R^2 = 0,4934 .$$

Слід відмітити, що ці фактори не впливають на рівень структури економічної стійкості підприємства. На рівень складових та загальний рівень позитивно впливає зростання золотовалютних

резервів України, обсяг реалізованої промислової продукції, імпорт товарів та послуг, експорт товарів та послуг; негативно впливає зростання таких факторів, як: державний борг, рівень безробіття.

Отже, основна роль в забезпеченні економічної стійкості в кризових умовах відводиться широкому використанню дослідження впливу факторів. Таке дослідження слід здійснювати методично за етапами, зміст яких наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи аналізу впливу факторів на економічну стійкість підприємства в кризових умовах

Етап	Назва етапу	Метод обґрунтування
1	Визначення складу основних факторів внутрішнього середовища економічної стійкості підприємства	Теоретико-логічний аналіз
2	Виявлення латентних факторів внутрішнього середовища підприємства	Метод головних компонент
3	Визначення позитивних та негативних факторів внутрішнього середовища, які впливають на економічну стійкість підприємства	Економічний аналіз
4	Аналіз впливу латентних факторів та факторних ознак внутрішнього середовища на рівні складових, загальний та структурний рівень економічної стійкості	Багатофакторний регресійний аналіз
5	Аналіз впливу позитивних та негативних факторів внутрішнього середовища, які мають лаги впливу на економічну стійкість	Багатофакторний регресійний аналіз з лаговими змінними
6	Виявлення латентних факторів зовнішнього середовища, які впливають на економічну стійкість підприємства	Факторний аналіз
7	Визначення позитивних та негативних факторів зовнішнього середовища, які впливають на економічну стійкість підприємства	Економічний аналіз
8	Аналіз впливу латентних факторів, факторних ознак зовнішнього середовища на рівні складових, загальний та структурний рівень економічної стійкості	Багатофакторний регресійний аналіз
9	Аналіз позитивних та негативних факторів зовнішнього середовища, які мають лаги впливу на економічну стійкість	Багатофакторний регресійний аналіз з лаговими змінними
10	Формування системи факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які забезпечують економічну стійкість підприємства та які негативно впливають на неї	Економічний аналіз

Джерело: розробка автора

На кожному етапі аналізу доцільно застосовувати певні економіко-математичні методи. Критеріями забезпечення економічної стійкості в кризових умовах слід вважати досягнення випереджаючих темпів стійкого економічного розвитку підприємства. Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що на забезпечення економічної стійкості на рівні фінансової складової позитивно впливає коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості та негативно – показник вартості чистих активів. Також на структуру економічної стійкості позитивно впливає строк погашення дебіторської заборгованості – збільшення показника є бажаним для підприємства, так як означає, що воно використовує фінансові ресурси постачальників і підрядників протягом більш тривалого періоду часу. Що стосується факторів виробничо-господарської складової, то позитивний вплив чинить рентабельність витрат, а негативний – рентабельність продажів, тривалість операційного циклу та питома вага працівників, які підвищили кваліфікацію у поточному році в загальній їх чисельності.

Висновки з проведеного дослідження. Забезпечення економічної стійкості в кризових умовах досягається шляхом оцінювання факторів впливу на економічну стійкість підприємства. З результатів дослідження можна зробити висновок, що таке оцінювання допомагає не тільки знаходити ефективні шляхи подолання кризових умов, коли підприємство уже зіштовхнулося з ними, але й попереджати про їх появу і, як наслідок, заздалегідь готуватися до них і мінімізувати їх негативні наслідки чи ліквідувати ризик виникнення кризових умов взагалі.

Отже, на підприємстві необхідно завжди розглядати ключові фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які здійснюють вплив на економічну стійкість підприємства. Потім виявляти серед них ті фактори, що впливають позитивно, та ті, що впливають негативно, а також ті, які мають вплив з лагом. Етапи аналізу впливу факторів на економічну стійкість підприємства в кризових умовах, які розроблені в результаті дослідження, слід застосовувати в практичній діяльності промислових підприємств України, адже вони якнайточніше враховують особливості їх діяльності та зміни, що виникають в державі.

Література

1. Ареф'єва О. В., Городинська Д. М. Управління економічною стійкістю підприємств : монографія. Київ : Європейський університет, 2011. 229 с.
2. Малярець Л. М., Смолякова О. М. Оптимізація значень показників економічної стійкості підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 1 (220). С. 11-23.
3. Д'якова Т. А. Управління економічною стійкістю підприємства з використанням збалансованої системи показників. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. 2012. № 247. С. 365-371.
4. Антропов Ю. В., Беленкова О. Ю. Економічна стійкість малих будівельних підприємств України: оцінка, тенденції, перспективи. *Проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 51-62.
5. Шовкопляс А. Ш. Чинники забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Луганського національного аграрного університету*. 2013. № 44. С. 394-402.
6. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 р. № 780. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF> (дата звернення: 16.01.2020).
7. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. Дата оновлення: 05.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.01.2020).
8. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. Дата оновлення: 05.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 16.01.2020).
9. Малярець Л. М., Сабадаш Л. О. Оцінювання економічної стійкості промислового підприємства в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету*. 2019. Том. 24. Випуск 3 (76). С. 113-119.

References

1. Arefieva, O.V., and Horodynska, D.M. (2011), *Upravlinnia ekonomichnoiu stiikestiu pidprijemstv* [Management of economic stability of enterprises], Yevropeiskyi universytet, Kyiv, Ukraine, 229 p.
2. Maliarets, L.M. (2015), "Optimization of indicator values of economic stability of the enterprise", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 1, pp. 11–22.
3. Diakova, T.A. (2012), "Management of economic stability of the enterprise with the use of the balanced scorecard", *Zbirnyk naukovykh prats Donetskooho derzhavnoho universytetu upravlinnia*, no. 247, pp. 365–371.
4. Antropov, Yu.V. and Bielenkova, O.Yu. (2013), "Economic sustainability of small construction enterprises of Ukraine : assessment, tendencies and prospects", *Problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 51–62.
5. Shovkopliash, A.S. (2013), "Factors ensuring economic stability of agricultural enterprises", *Naukovyi visnyk Luhanskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 44, pp. 394–402.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the food kits, non-food kits and service kits for major social and demographic groups", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF> (access date January 16, 2020).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On pay", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (access date January 16, 2020).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On employment of the population", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (access date January 16, 2020).
9. Maliarets, L.M. and Sabadash, L.O. (2019), "Assessment of the economic sustainability of industrial enterprises in modern conditions", *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*, Vol. 24, Iss. 3, pp. 113–119.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2020 р.